

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

А.С. Мохненко – к.е.н., доцент Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Ефективне функціонування фермерських господарств є актуальною проблемою, успішне вирішення якої допоможе надійно забезпечити населення якісними продуктами харчування. Ефективність, як економічна категорія є формою вираження мети виробництва і показує його результативність. А ефект – це наслідок, результат проведених заходів. Так, ефект від застосування добрив виражається у вигляді збільшення врожаю, але отриманий ефект не дає уяви про вигідність цього заходу, якщо не порівняти отриманий результат з тими витратами, що пов'язані з використанням добрив. Тільки показники різних видів ефективності дозволяють судити про доцільність проведених заходів, оскільки вони показують кінцевий корисний ефект раціонального використання земельних, трудових і матеріально-грошових ресурсів.

Стан вивчення проблеми. Розглядаючи ефективність сільськогосподарського виробництва, ряд авторів рекомендує визначати економічну ефективність виробництва окремих видів продукції і галузей сільського господарства, наприклад, виробництва зерна, таких галузей як скотарства, свинарства тощо [4]. На думку інших вчених, при вивченні даного питання необхідно розглядати ефективність використання земельних ресурсів, виробничих фондів, капітальних вкладень [6].

Є науковці, які поєднують дві попередні методики і ділять сільське господарство на три функціональні підсистеми: технологічну, економічну, соціальну [7]. Відповідно до них вони виділяють виробничо-технологічну ефективність, що характеризує використання ресурсів виробництва; виробничо-економічну, що характеризує ефективність виробництва продукції; соціально-економічну, що характеризує ефективність роботи підприємства в цілому.

Інші науковці, на відміну від попередніх авторів, відзначають, що сільське господарство складається не тільки з функціональних, але й організаційної підсистем [1]. Остання являє собою не тільки сукупність форм функціонування технологічного, економічного і соціального видів ефективності, але ще регіональну і госпрозрахункову, які характеризують можливості будь-якого підприємства здійснювати процес розширеного відтворення.

Завдання і методика досліджень. Завданнями статті є

обґрунтування методів оцінки розвитку і ефективного функціонування фермерських господарств. Методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних процесів.

Результати досліджень. На нашу думку, багатоукладність у сільському господарстві, як і в інших галузях народного господарства, припускає функціонування різних форм господарювання з таким розрахунком, щоб кожна з них мала мінімально необхідні умови для ефективного ведення виробництва, максимально використовуючи свій господарський потенціал. А головним аргументом у виборі тієї чи іншої форми господарювання і власності повинна стати можливість виробити на одиницю земельних і трудових ресурсів найбільшу кількість продукції.

При цьому не варто забувати, що в кожній природно-економічній зоні варто визначитися з найбільш раціональною на найближчу перспективу структурою різних форм господарювання, яка забезпечувала б подальше нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення ефективності, у т.ч. і фермерських господарств. У цьому зв'язку для розробки методології оцінки ефективності цих формувань необхідно враховувати ряд особливостей: тих, що характеризують регіон їх розташування; відсутність з ряду причин достатньої кількості показників по нових формах господарювання в перші роки функціонування; організацію роботи з оцінки ефективності, яка включає основні елементи цієї роботи в сільськогосподарських підприємствах.

Особливу актуальність і необхідність визначення ефективності сільськогосподарських форм господарювання на сучасному етапі відзначає чимало вчених, які зазначають, що усі форми господарювання повинні одержати об'єктивну оцінку за результатами порівняльного аналізу. Питання визначення різних видів ефективності в сільському господарстві, порівняльного аналізу організаційно-правових форм підприємств і оцінки їхньої ефективності знаходили своє відображення й в інших роботах [2].

Так, учені досить докладно описують порядок оцінки соціально-економічної ефективності різних форм господарювання на рівні підприємства, приводять кілька варіантів їхньої оцінки для можливих випадків практики. Перший варіант передбачає безпосереднє порівняння показників контрольного й аналізованого об'єктів і його рекомендують застосовувати в невеликих підприємствах, особливо коли аналіз потрібно провести в найкоротший термін за невеликою кількістю показників. Другий варіант – оцінку за індексом росту ефективності виробництва, де ефективність визначається за певною формулою. Даний підхід більш прийнятний для великих підприємств, де існує об'єктивне відображення основних економічних показників. Третій варіант аналізу – основним узагальнюючим показником

ефективності підприємств є рівень використання виробничого потенціалу, а розрахунок здійснюється за нормативними оцінками і даними про ресурсозабезпеченість сільськогосподарського підприємства в даний період.

Інші автори при проведенні порівняльного аналізу різних форм підприємств у сільському господарстві перевагу віддають економіко-математичній моделі (ЕОМ) по суб'єктах господарювання з використанням однакової нормативної бази і на основі цього роблять висновок про ефективність їх функціонування. Для оцінки ефективності виробничо-економічної діяльності господарств за основними показниками рекомендуємо скористатися спеціальним методичним прийомом, що називається "матриця координат". Даний прийом дозволить визначити перевагу тих чи інших порівнюваних підприємств. Отже, дійсно наявні підходи численних авторів по розглянутому питанню мають свої позитивні моменти при характеристиці окремих форм господарювання.

Однак в економічній науці проблема оцінки ефективності нових організаційно-правових форм підприємств на основі комплексного підходу до її рішення, вивчення сукупного впливу техніко-технологічних, організаційних, соціально-економічних і маркетингових проблем на ефективність розвитку різних форм господарювання розроблена недостатньо. При цьому питання методичного й організаційного характеру, що враховують регіональні особливості, масштабність оцінки фермерських господарств до цього часу в спеціальній літературі не розглядалися.

Оскільки фермерський уклад став реальністю, а фермери грають певну роль у забезпеченні населення країни продуктами харчування, зміцнення економіки сільського господарства, є необхідність розробки методики оцінки ефективності даної форми сільськогосподарського підприємництва. Це дозволило б більш об'єктивно оцінити результати їхньої діяльності у відповідності з існуючими методичними підходами до оцінки ефективності. Пропонуємо комплексне застосування наступних основних підходів до оцінки ефективності функціонування фермерських господарств (рис. 1).

У залежності від поставлених задач, масштабності проведення аналізу, обраного складу показників оцінки, періоду часу, за який буде проводитися аналіз та інших конкретних умов обирається той чи інший, а можливо формується і новий методичний підхід, який дозволить у кожному окремому випадку вирішити конкретно поставлену задачу.

Так, для оцінки ефективності окремого фермерського господарства на основі монографічного дослідження може використовуватися більш широкий склад показників (абсолютних і відносних, натуральних і вартісних, часткових і узагальнюючих). При

проведенні аналізу ефективності певної групи таких підприємств на рівні району і природно-економічних зон перевага надається економічно узагальнюючим показникам. Кількість показників, які використовуються в оцінці, також залежить і від розміру господарства. Чим крупніше підприємство і чим складніше його організаційно-виробнича структура, тим більша кількість показників необхідна для його оцінки. Такий підхід дозволяє більш глибоко оцінити процес перетворень і мінливі виробничі умови.

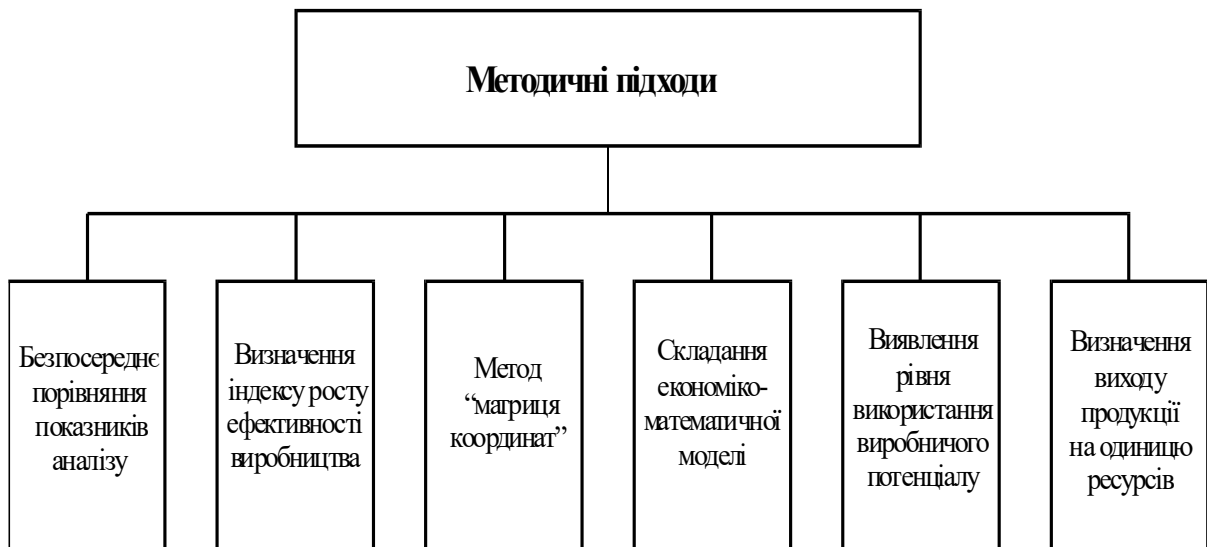

Рис. 1. Основні методичні підходи до оцінки ефективності функціонування фермерських господарств.

Монографічне дослідження, що є найбільш простим і менш трудомістким, може дати відповіді на ряд питань окремого господарства з конкретними умовами виробництва. Однак при проведенні даного виду дослідження цілком можливий вплив деяких суб'єктивних факторів на результати діяльності фермерських господарств. Тому при проведенні аналізу необхідно визначитися з кількістю об'єктів, що підлягають аналізу, тобто його масштабністю. На масовому матеріалі краще будуть простежуватися загальні тенденції та закономірності. Так, результати діяльності нових формувань рослинницької чи тваринницької спеціалізації однієї природно-економічної зони порівнюють з результатами таких же господарств з іншої. Показники фермерських господарств однієї і тієї ж зони з використання земельних, трудових ресурсів за досліджуваній період порівнюють з аналогічними підприємствами з різними за розмірами земельними ділянками. Головною вимогою, яка застосовується до порівнюваних об'єктів, є їхня порівнянність. Основними критеріями, що характеризують порівнянність фермерських господарств є: спеціалізація, розмір землі підприємства, наявність трудових ресурсів тощо.

Іноді різні показники порівнюваних об'єктів можуть мати різну спрямованість, суперечливу тенденцію, що не дає можливості дати однозначний висновок при оцінці ефективності цих об'єктів. У таких випадках, якщо в порівнюваних підприємствах спостерігаються істотні коливання показників, то для їхнього зіставлення пропонуємо скористатися методичним прийомом "матриця координат". Наприклад, для оцінки ефективності продуктивності тварин узято по кілька фермерських господарств із різних районів. По одних видах худоби продуктивність вище в одному районі, по іншим – у фермерських господарствах іншого району. Саме в таких випадках використовують даний методичний підхід.

Він полягає в наступному. Виявляється максимальна продуктивність по кожному виду худоби. Потім усі показники продуктивності всіх об'єктів ділять на максимальну. Далі усі показники зводять у квадрат і підсумовують. Отримана сума буде характеризувати узагальнений показник продуктивності в кожному підприємстві окремо, і по групах у цілому. З отриманих даних можна побачити перевагу порівнюваних підприємств того чи іншого регіону. Цей підхід можна використати для оцінки ефективності підприємств і по інших основних показниках.

Актуальний і інший методичний підхід визначення ефективності господарювання підприємств на селі. Так, побудова економіко-математичної моделі, за даними деяких джерел досить ефективна для проведення порівняльного аналізу підприємств різних регіонів. Схема організації даного виду аналізу полягає у виборі об'єктів для проведення порівняння; постановці по кожному з них відповідних задач; побудови і реалізації економіко-математичної моделі на ЕОМ і визначення оптимальних рішень. Даний підхід дозволяє одержати оптимальний варіант організаційно-економічної структури стосовно обраної форми господарювання. Причому розроблені моделі є типовими і можуть бути використані з урахуванням прив'язки до різних регіонів. За результатами проведення аналізу робляться висновки про усунення окремих виявлених недоліків або удосконалення існуючого положення.

Методичний підхід до оцінки ефективності нової форми господарювання, здійснюваний за індексом росту ефективності виробництва, передбачає використання великої кількості показників. Цей прийом можна застосувати в багатогалузевих формуваннях, де налагоджені облік і звітність за результатами фінансово-господарської діяльності. В даний час визначення ефективності фермерських господарств в природно-економічних зонах і районах, де вже існують об'єктивні дані стосовно основних виробничо-економічних показників, за допомогою індексу росту ефективності виробництва є цілком можливим.

Для ознайомлення з результатами роботи фермерів або інших

організаційно-правових форм господарювання може бути застосований підхід, який передбачає безпосереднє порівняння показників цих формувань. Проведення аналізу з використанням таких показників, як продуктивність тварин, врожайність сільськогосподарських культур, виробництво продукції в розрахунку на 100 га сільгоспугідь тощо свідчить наскільки ефективно працює та чи інша форма господарювання. Даний прийом допоміг би невеликим формуванням вирішити проблему в тих випадках, коли по різних причинах використання достатньої кількості показників неможливо.

Одержати відповідь, наскільки повно дане підприємство реалізує можливості зростання виробництва за рахунок підвищення ефективності використання земельних, трудових, матеріально-технічних ресурсів, може допомогти методичний підхід "визначення виходу продукції на одиницю основних видів ресурсів". Цей прийом аналізу ефективності підприємств, що дозволяє порівняти показники випуску продукції в розрахунку на 1 працівника, на 100 грн. основних виробничих фондів, на одиницю площі сільськогосподарських угідь, є найбільш поширеним. У той час є питання, на які не може дати відповіді і цей підхід.

Так, на питання: чим пояснюється різний рівень виходу продукції на одиницю ресурсів, особливо в початковий період розвитку підприємства, відповіді можуть бути різні. Цей рівень може залежати і від фондоозброєності праці, і від рівня господарювання в нових умовах тощо. Вирішити цю проблему допоможе інший методичний підхід, де узагальнюючим показником ефективності різних організаційно-правових форм підприємств є рівень використання виробничого потенціалу. Вважаємо, що даний підхід дасть можливість одержати більш достовірні результати про підприємство з виробництва продукції та обліком наявних у нього земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів.

Хоча останній метод оцінки ефективності ведення господарства, заснований на застосуванні нормативів, коефіцієнтів і більш складний у розрахунках, але він надає картину, наскільки повно господарства використовують наявний ресурсний потенціал. Результати подібних оцінок дозволяють визначити розміри різних видів і систем державної підтримки виробників сільгосппродукції.

Безперечно, ефективність нових форм господарювання, у т.ч. і фермерських господарств, може оцінюватися за одним з наявних методичних підходів. На основі теорії і практики і з урахуванням мети аналізу, вибору аналізованих об'єктів, визначення масштабності проведення роботи, показників для проведення аналізу необхідно виробити свою систему оціночних показників і методичні підходи оцінки ефективності фермерських господарств.

Необхідність правильного використання землі зумовлює

важливість проведення аналізу фактичного рівня ефективності використання землі в фермерських господарствах. При цьому варто мати на увазі, що економічна ефективність використання землі характеризується багатьма показниками, у т.ч. і врожайністю сільськогосподарських культур, обсягом виробництва тваринницької продукції в розрахунку на одиницю земельних угідь, обсягом виробництва валової продукції і чистого доходу на одиницю земельної площі. Обсяг виробленої продукції і величина матеріально-трудових витрат визначаються також різною родючістю землі фермерських господарств різних природно-економічних зон.

Висновки та пропозиції. Таким чином, порівнюючи різні методичні підходи до оцінки виробничих ресурсів ми переконуємося, що методично ці питання ще не вирішені. Розглянуті способи визначення потенціалу сільськогосподарських підприємств вимагають удосконалювання. Вибір методу оцінки визначається поставленими цілями і задачами. Так показники грошової оцінки виробничого потенціалу знайдуть застосування в системі оподаткування сільськогосподарських підприємств, визначенні величини орендної плати, управлінні процесом формування ресурсного потенціалу. Використання рівняння регресії ефективно при аналізі господарської діяльності підприємства і плануванні його розвитку, розрахунків фактичного і нормативного потенціалів.

Крім розглянутих методів значної уваги заслуговують об'єктивно обумовлені (двоїсті) оцінки ресурсів в оптимізаційних задачах, розв'язуваних методами математичного програмування. Оптимізаційний метод, як і інші методи оцінки виробничого потенціалу, базуються, насамперед, на оцінці впливу відповідних ресурсів на результативний показник. Застосування лінійного програмування дає можливість чисельно виразити комплексну оцінку ресурсів через максимальний обсяг валової продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балян А.В., Спаський Г.В. Виробництво сільськогосподарської продукції в селянських (фермерських) господарствах області // Економіка АПК. – 1999. – № 9. – С. 29-34.
2. Губарик О.М. Проблемні питання щодо сутності та критеріїв визначення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств // Вісник ХНТУСГ імені Петра Василенка. Економічні науки. Вип. 34. – Харків: ХНТУСГ, 2006р. – С. 51-54.
3. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми. Монографія. (Малік М.Й., Нужна О.А.) К.: ННЦ ІАЕ, 2007 – 270 с.
4. Мохненко А.С. Виникнення, еволюція та сутність фермерських господарств / А.С. Мохненко / Таврійський науковий вісник. – Херсон, 2009. – № 62. – С. 299-306.

5. Топіха І.Н. Економіка аграрних підприємств: курс лекцій / І.Н. Топіха; Миколаївський державний аграрний університет. – Миколаїв: Видавничий відділ МДАУ, 2005. – 320 с.

6. Шаталова Т. Ресурсный потенциал и размеры сельскохозяйственных предприятий // АПК: экономика, управление. – 1999. - №7. – С. 49-57.

7. Шафронов А. Факторы роста эффективности и устойчивости сельскохозяйственных предприятий // АПК: экономика, управление. – 1999. - №1. – С. 59-60.

Анотація

Мохненко А.С. – Методичні основи оцінки розвитку і функціонування фермерських господарств.

У статті обґрунтованні основні методичні підходи до оцінки ефективності функціонування фермерських господарств. Доведено, що основними критеріями, що характеризують порівнянність фермерських господарств є: спеціалізація, розмір землі підприємства, наявність трудових ресурсів тощо.

Ключові слова: метод, методологія, фермерські господарства, ефективність.

Аннотация

Мохненко А.С. – Методическая основа оценки развития и функционирования фермерских хозяйств.

В статье обоснованы основные методические подходы к оценке эффективности функционирования фермерских хозяйств. Доказано, что основными критериями, которые характеризуют сравнимость фермерских хозяйств являются: специализация, размер земли предприятия, наличие трудовых ресурсов, и тому подобное.

Ключевые слова: метод, методология, фермерские хозяйства, эффективность.